XXVII Научна конференција
Меѓународен семинар за македонски јазик,
литература и култура, Скопје, 2002, pp. 219-253.

УДК 811.163.3'373.612

Звонко НИКОДИНОВСКИ

СЕМИОЛОГИЈАТА НА РАКАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

1. Во еволутивната теорија се вели дека раката го направила мајмунот човек. Тука раката е сфатена како симбол на работата и токму таа нејзина позитивна конотација е предоминантна кај фигуративните значења на раката. Се разбира дека негативната вредност следи веднаш зад позитивната, како што покажуваат и следниве две македонски пословици во кои палецот, како метонимија за раката, е позитивно вреднуван во првата и негативно во втората пословица:

(посл.) *Палецот ако не беше, ништо човекот не ќе направеше.*

(посл.) *Палецот, и душа жива ако немаше човекот, тој скот ќе си беше.*

Во нашето проучување на семиологијата на раката тргнуваме од следнава дефиниција : «Раката е дел од човечкото тело кој се протега од рамото па сè до прстите и ноктите и кој служи за фаќање и за допир».

Наша цел во овој труд е да ги проучиме антропоморфните фигуративни значења на зборовите кои влегуваат во лексичко-семантичкото поле РАКА и да дојдеме до семиолошка дефиниција на раката.

Фигуративните значења на зборовите ќе ги проучуваме низ нивните лексемски, фраземски и интерактивни

(паремиски) единици, и тоа во разните стилови на македонскиот јазик.

Во овој труд ќе се задржиме на **значењата на раката (нејзината анатомија и функциите) во јазичната семиотика, и тоа во корпус од вкупно 474 единици на македонскиот јазик : 1 лексемска, 201 фраземска единица (фраз.) и 272 комуникативни единици [134 пословици (посл.), 89 интерактивни единици (интер.), 31 гатанка (гат.), 7 клетви (клет.), 5 благослови (благ.), 3 верувања (вер.) и 3 вица].**

I. СИМБОЛИЧКИ АСПЕКТ

2. Симболичката вредност на раката во сите култури произлегува од нејзината важност за телото на човекот.

Раката се јавува како **симбол на активност.** Во јазиците од Далечниот Исток, изразите како што се *стави рака, крене рака* носат значења на «почна, заврши некоја работа».

Раката претставува **симбол на моќ и доминација.** Таа е кралски симбол, инструмент на владеење и знак на доминирање. Така, хебрејскиот збор *иад* значи истовремено *рака* и *моќ. Раката на правдата* била во средниот век ознака на француската монархија. Во Африка, да се стави левата рака, со свиткани прсти, во десната рака е знак на потчинување и на понизност ; во Рим раката што се крие под ракавот означувала почит и прифаќање на потчинетост. Во блиблиската и христијанската традиција раката го симболизира Господ во сета неговата моќ и ефикасност. Ако човек биде допрен од раката на Бога тој ќе ја добие и Божјата сила. Раката Господова создава, заштитува и уништува. Да се *попадне во божји раце* или пак во рацете на некој човек значи да се биде во нечија милост која може да создаде или да уништи.

Допирот има суштествено значење во верувањата и во лекувачката практика. Рацете на вештерот и на излекувачот се надарени со посебна моќ, со енергија која им овозможува да ги контролираат елементите и да ја смират болката.

Раката изразува широк спектар на знаци и на сигнали : таа претставува **израз на учтивост и на препознавање** (бакнување рака, стискање рака, поздравување).

Според Будистичкиот канон, *затворената рака* е **симбол на скривање, на тајна, на езотеризам.** Раката на Буда не е затворена, т.е. тој не држи во тајност ниеден дел од доктрината. Но, како во будизмот така и во хиндуизмот, основниот симболизам е оној на ***мудра,*** односно гестовите на рацете. Во ритуалните танци на раце во Јужна Азија движењата на рацете, нивната положба во однос на телото, како и на прстите меѓу себе, се многустрано значенски : **соодветните позиции на рацете и на прстите симболизираат внатрешни состојби** (на пр. испружените раце кои со дланката се потпираат на колената изразуваат медитативна концентрација итн.).

Во келтскиот свет, симболизмот на шепата и на раката се поврзани меѓу себе. Впрочем, и називот *лам* (шепа) често ја означува и целата рака. Кренатите раце со дланките нанадвор се гест на преколнување. Раката поседува **магична функција, симболизира поседување, а служи и за повикување на Бога**.

Во Централна Америка, раката, како симбол на бројот 5, го претставува Богот на петтиот ден. Тој Бог е хтонички и затоа раката станува **симбол на смртта** во мексиканската уметност. Раката е исто така поврзана и со крвавите обреди на жртвување.

Раката понекогаш се споредува со окото : **таа гледа**. Ова толкување го дава психоанализата која смета дека раката што се појавува во соништата е еднаква на окото.

Раката е, најпосле, и симбол на **разликувачкото дејствување**. Во таа смисла, нејзиното значење е слично на значењето на стрелката. Раката претставува синтеза на машкиот и на женскиот принцип : таа е пасивна со тоа што го содржи, а активна е со тоа што го држи. Раката служи како оружје и како средство. Раката го разликува човекот од сите други животни, но исто така таа служи и да ги разликува предметите што ги допира и обликува.

3. Во западниот свет, **десната страна** претставува страната на рајот, на машкиот принцип кој е активен, дневен и

позитивен. **Левата страна ја** претставува страната на пеколот, на женскиот принцип кој е пасивен, ноќен и негативен. Таа го претставува минатотото врз кое човекот нема повеќе власт, додека десната страна ја симболизира иднината во која може сè уште да се интервенира. Христос е седнат од десната страна на Таткото, а токму таа страна, според Библијата, е резервирана за избраните по Божјиот суд. Според народните верувања, да се гледа надесно значи да се гледа накај позитивната страна, додека ѓаволот ги забележува своите жртви со левото око, па така и во сатанските ритуали знакот на крстење се изведува со левата рака. Злокобните претскажувања се јавуваат секогаш од левата, сатанската страна, која е антипод на добрата и позитивна десна страна.

Традиционално, левата рака на Господ е поврзана со правдата, а десната рака со сожалувањето. Десната рака е *рака која блаīословува*, амблем на црковниот авторитет, како што *ракаūа на ūравдаūа* е ознака на кралската власт. Во Кина десната (ѕин) и левата страна (ѕанг) се комплементарни и не се спротивставени. Така, десната рака одговара повеќе на *дејсūвувањеūо*, додека левата соодветствува на *недејсūвувањеūо,* на мудроста.

Во муслиманскиот свет симболичкото значење на десната рака, или раката на заколнување, е видливо при давањето: за да направи добро дело човек треба да дава милостина со десна рака за да не дознае левата колку дала десната. Во Индија левата рака не може да им даде ништо на другите зашто е поврзана со органските отпадоци и според тоа, е нечиста. Токму затоа и се јаде со десната рака. Во Египет левата страна се смета за страна на смртта.

II. СЕМИОЛОШКИ АСПЕКТ

4. Во лексичко-семантичкото поле РАКА спаѓаат, покрај лексемата *рака,* и други лексеми кои се однесуваат или на анатомијата или на функциите на раката. Во **анатомски**

поглед, тука спаѓаат лексемите : *нокот, прст, палец, шепа, дланка, тупаница, рака, ракавица, лакот, рамо, ракав и др.*, како и придавките кои ги предаваат нивните карактеристики, додека во **функционален поглед** ги среќаваме следниве глаголи : *зема, фаќа, држи, ракоплеска, се ракува, ракува со нешто, раководи, врачува, дава, чепка, чеша, мачка, гали* и др.

Фигуративните значења на раката ќе ги разгледаме од гледна точка на семиолошката фигура која се наоѓа во основата на фигуративното значење. Под *семиолошка фигура* ја подразбираме релацијата која лежи во основата на фигуративното значење. Додека областа од која потекнува релацијата претставува област на семиолошката фигура. Кај единиците со РАКА разликуваме две семиолошки области : *анатомија* и *функции на раката.*

1. АНАТОМИЈА НА РАКАТА

5. Од анализата на македонските фигуративни единици можеме да видиме дека тие ги користат следниве особини на раката : **целост, структура и физички особини.**

Целоста на раката во македонските единици со фигуративно значење ја среќаваме најпрвин како **физички дел од човечкото тело :** (гат.) *Две дрва закачени на еден труп ?,* (вар.) (гат.) *Две вентки на еден труп ?* = гатанка за рацете ; (посл.) *Рака на суд сечат и не боли.* = кога е принуден, човекот прифаќа работи што во нормална ситуација не би ги прифатил; (интер.) *Од студ рака не се вади надвор* = изразување став дека надвор е многу студено ; (гат.) *Бабина кучка за рака ме касна* = гатанка за искрата ; (гат.) *Имам една невестичка, сè во цеповите си ги држи рацете.*= гатанка за стомната ; (гат.) *Чалма има, глава нема ; снага има како човек, раце има како човек.* = гатанка за казанот за варење ракија.

Од друга страна, раката **како орган станува знак за функцијата што ја врши (работа, држење, штипење)** и на тој начин влегува во **метонимиската шема на промена на значењето :** «предмет» → «дејство».

Самото поседување на органот означува и вршење на неговата функција и, обратно, неговото непоседување имплицира невршење на функцијата/функциите. Наведуваме неколку гатанки во кои одредени предмети или животни се персонифицираат, при што им се припишува поседување раце: (гат.) *Без раце, без нозе нагоре се качува.* = гатанка за ветрот ; (гат.) *Свири, а уста нема, трча, а нозе нема, дрвја тресе а раце нема.* = гатанка за ветрот ; (гат.) *Лежи Белчо над кука, опашката му в рака.* = гатанка за снегот и мразулци на стреите; (гат.) *Мравички излегуваат, влегуваат со скутурци в раце, а петелот пее на каракамен.* = гатанка за црквата, народот и попот ; (гат.) *Заби нема, раце нема, а пак каса.* = гатанка за мразот.

Раката како целост може да не биде во можност да ги извршува своите функции поради одредени причини : (интер.) *Рацете и нозете му се фатија* = изразување мисла дека некој е болен ; (интер.) *Се фати и од нозе и од раце.* = искажување дека некој се шлогирал.

Раката е многу важен орган од човечкото тело, што се гледа од следниве единици во кои таа се дава како гаранција за вистинитоста на кажаното : (фраз.) *става рака во оган за* некого = дава душа за некого ; (интер.) *Десна рака би дал* ! = изразување гаранција дека тоа што го зборува говорникот е вистина ; (интер.) *Десна рака ставам в оган* ! = изразување гаранција дека тоа што го зборува говорникот е вистина ; (интер.) *Ако не е така, и двете раце ќе си ги отсечам до лактите*! = изразување гаранција дека тоа што го зборува говорникот е вистина.

Значењето на раката е неизмерно за човекот, оттаму и во некои клетви таа претставува предмет на колнење : (клет.) *Да ти капне раката* ! ; (клет.) *Да ти се исуши раката* ! ; (клет.) *Никогаш да не му стигне ни рака, ни глава.* ; (клет.) *Рацете да му се исаанат.* ; (клет.) *Раката да му се фати, кој ја фатил.*

6. Во однос на **структурата,** можеме да уочиме четири дела од раката кои градат единици со фигуративно значење.

Тука се прво **ноктите** : (фраз.) *гризе нокти* = е нервозен ; (фраз.) *догори до нокти* некому = се најде во голема

тешкотија ; (интер.) *Го йецна како йод нокш да іо боцна* = искажување став дека некој кажал некому нешто што го погодило ; (фраз.) *е како кал йод нокшише* некому = не е достоен за нечие внимание ; (интер.) *Изіорела свеќа до нокши.* = искажување став дека е крајно време нешто да се направи ; (интер.) *Од йод нокши ќе ши іи извадам ?* = искажување дека агенсот не може да го даде тоа што му се бара.

Втор дел се **прстите :** (интер.) *Го исцицал од йрсшише.* = искажување став дека агенсот направил нешто со огромни тешкотии ; (посл.) *Кој йрсш да йресечеш/боцнеш сé ќе ше боли.* = сите деца еднакво се мили и се жалат ; (посл.) *Сише йрсши еднакво болаш.* (вар.) (посл.) *Пресечи іо едниош - боли, йресечи іо и друіиош – боли.* = родителите еднакво ги сакаат своите деца и исто ги жалат ; (гат.) *Две мајки со йеш синови.* = гатанка за рацете ; (гат.) *Пешмина браќа само се караат кој од нив е йосшар и никоіаш не можаш да се смираш.* = гатанка за прстите од раката ; (гат.) *Ражен од месо, ќебай од железо.* = гатанка за прстот и прстенот ; (гат.) *Трисша ѓуйци, йрсш за йрсш врзани, никако не можаш да се одделаш.* = гатанка за синцирот, верига; (гат.) *Си беа 20 - мина браќа близнаци, и сише си носеа йо една бела йлоча на ілава ?* = гатанка за прстите со ноктите ; (гат.) *Десеш йойови, сише носаш шайка на ілава.* = гатанка за прстите со ноктите ; (фраз.) *йровира низ йрсшен* некого = е неспоредбено подостоен од вториот.

Потоа следи **лакотот :** (интер.) *Жими лакшош ќе ме фашиш* ! = изразување став дека соговорникот никогаш нема да го фати говорникот.

И на крај доаѓа **рамото :** (фраз.) *рамо до рамо* = 1. еден до друг 2. сложно, заедно.

7. Во групата **физички особини** можеме да изделиме неколку особини.

Раката (или дел од раката) **како мерка** : (фраз.) *една рака сол* = количина на сол што може да собере во една рака ; (интер.) *За една рака урда ошишол дури на Бисшра (или на Ѕвезда)* = искажување мисла дека некој вложил големи напори за да добие нешто со мала вредност; (интер.) *Прсш йред око/*

очи не се гледа ! = изразување тврдење дека е голема темница; (посл.) *Образот е колку два прста, ама за ништо на веков не се дава.* = луѓето многу држат до својот углед ; (фраз.) *прст и плева* = многу ; (фраз.) *со грсти* = многу ; (интер.) *Педа човек, лакот брада* = изразување став дека некој е низок ; (фраз.) *од рака* = без мерење, само со држење в рака ; (фраз.) *има рака - терезија* = може добро да измери нешто со рака (со сечење) ; (интер.) *Раката му е терезија, окото чертија.* = има многу прецизна рака и око ; (посл.) *Раката терезија не е, кај што сака да погоди – може да не удри.* , (вар.) (посл.) *Раката кантар нема* = раката не може точно да подели ; (фраз.) *во најдобра рака* = во најдобар случај ; (фраз.) *во најмала рака* = како најмала вредност, барем ; (фраз.) *во некоја рака* = во одредена смисла.

Големината на раката (или на дел од раката) се користи, пред сé, како карактеристика на самиот орган : (фраз.) *има прсти - пераи* = има долги прсти ; (фраз.) *има прсти како виолинско гудало* = има долги прсти ; (интер.) *Ако лажеш, речи да се сториш како прстов.* = повикување на соговорникот да се заколне дека не лаже (го принудуваат некого да го свитка палецот како кука и да се заколне) ; (фраз.) *има раце - весла* = има долги раце ; (фраз.) *има рака - кросно* = има долги раце, или пак за опис на физичкиот изглед на човекот кој ги поседува: (интер.) *Прстот има нешто, да и тој да има.* = изразување став дека некој е многу слаб.

Покрај тоа, големината може да послужи и за опис на одредени психички карактеристики : (посл.) *Сите прсти не се еднакви/исти.* , (вар.) (посл.) *Ни/И прстите (на раката) не се еднакви.*, (вар.) (посл.) *Од прст до прст има голема разлика.* = сите луѓе не можат да бидат исти ниту по богатство ниту по способност и достоинство ; (посл.) *Големите раце не се фаќаат за голема сила.* = големите луѓе не се и најхрабри и најрешителни.

Изгледот на раката (или на некој нејзин дел) го среќаваме во следниве единици во кои се јавува *дланката* : (фраз.) *како на дланка* = совршено јасно ; (фраз.) *го има светот на дланка* = има широки хоризонти, го има прошетано светот ; (фраз.)

има дланка како подница = има рамна, широка дланка ; (клет.) *Кога ќе ми никне коса на дланката, тогаш аир да имаш во кукаѓа !*

Тресењето на рацете е физичка особина која се користи во следните две фраземи : (фраз.) *се тресат рацете* некому *како на млада невеста нозете* = е многу возбуден и уплашен ; (фраз.) *се тресат рацете* некому = 1. е пијан 2. е болен 3. е уплашен.

2. ФУНКЦИИ НА РАКАТА

Во животот на луѓето раката врши најразлични функции, а во денешно време човекот создава сè повеќе и повеќе апарати кои ја зголемуваат моќта на раката. Во единиците со фигуративно значење можеме да ги изделиме следниве **6 групи функции :**

1. раката како орган за допир
2. раката како орган за фаќање, земање и држење
3. раката како орган за давање и примање
4. раката како орган за удирање
5. раката како орган за работа
6. раката како знак и орган за комуникација

2. 1. Раката како орган за допир

8. Шепата со прстите претставува сетило за допир. Преку неа човекот ги прима тактилните дразби и успева да се ориентира меѓу предметите во природата. Таа функција на прстите е искористена во следниве фраземи : (фраз.) *пипа со прсти* = испитува, проверува ; (фраз.) *знае на прсти* нешто/ некого = одлично познава нешто/некого ; (фраз.) *го напипа пулсот* некому = го погоди со некоја постапка или со нешто кажано ; (фраз.) *опипа пулс* некому = незабележливо испита нечие мислење.

Тактилната функција на раката се користи и во сексуалните дразби. Така, имаме неколку глаголи кои се однесуваат, меѓу другото, и на сексуалноста : *гали, милува, фаќа, пипа.* Од истата сфера се и следниве единици : (фраз.) *пушта рака* = се обидува да фаќа, гали некого ; (интер.) *Ако ти е мака, држи си го (фати си го) в рака* ! = искажување на задоволство на говорникот од фактот што соговорникот е измамен ; (фраз.) *десанка шакиќ* = мастурбирање.

2. 2. Раката како орган за фаќање, земање и држење

9. Човечката рака, по својата структура и по своите особини, претставува орган кој му овозможува на човекот да врши многу работи, од најпрецизни до најгруби. Со рацете човекот ги фаќа и ги држи предметите кои му служат за јадење, пиење, работа и забава.

(гат.) *Има нос, не мириса; има уста, не зборува; има очи, не гледа; има раце, не фаќа.* = гатанка за иконата ; (гат.) *Пикни рака в дупка, извади Еѓупка, што е ?* = гатанка за грозјето, туршијата ; (гат.) *Раката го собира, вратата не може да го собере.* = гатанка за остенот ; (гат.) *Се втурија петмина браќа, ми фатија Кузмана цара, го фрлија во Тумана града.* = гатанка за петте прсти од раката и залак в уста ; (гат.) *Си имам едно нешто, од сѐ е поблаго, а ниту в рака се фаќа, ниту в мисур се клава.* = гатанка за сонот ; (интер.) *Да се фатам за зелен бор и тој би се осушил.* = искажување дека говорникот е многу несреќен ; (посл.) *Фати се да се држиш за даб, а не за шип/трн.* = ако сакаш да се потпреш на некого, треба да одбереш вредни и сигурни луѓе кои навистина можат да ти помогнат ; (интер.) *Не може ни за малото прсте/нокте да му се фати.* = искажување дека некој не може да се споредува со некого ; (посл.) *Којшто се фаќа на танец, како ќе му свират, така ќе игра.* = Кога човек започнува една работа треба да ја доврши следејќи ги правилата ; (посл.) *Лошиот човек ако ти се фати за полата, сечи ја и остави му ја в рака.* = човек треба да го избегнува друштво на лошите луѓе ; (интер.) *Како некоја лисица се преправа, дури да ти го кладе в рака.* = искажување став дека некој е многу итар човек кој гледа само да го оствари тоа што го посакува ; (посл.) *Виното* (*и ракијата*) *немаат раце,*

ама за очи фаќаат. = кога човек ќе испие повеќе вино му се поматува видот и свеста ; (виц) *Еден лудак прашува друг : - Што имам во раката ?- Знам, мравка ! - Не ! - Тогаш, имаш мува ! - Не е ни тоа ! - Е, па тогаш камила ! - Е, не е фер, си видел !* = (Н. Македонија, 20.11.1986) ; (фраз.) *отиде со газот в раце* = отиде по работа без да се снабди со сѐ што му е потребно ; (интер.) *Ќе си земе к... в рака.* = искажување став дека агенсот треба да се помири со фактот дека е измамен.

Кога ги има предметите в раце, човекот може да прави со нив сѐ што ќе посака. Со други зборови, со помош на рацете човекот може да има контрола врз она што го има во нив. Токму тоа се и изворите на една веројатно универзална метафора која гласи : КОГА ЧОВЕК ФАЌА И ДРЖИ НЕШТО/НЕКОГО => ТОЈ ИМА КОНТРОЛА НАД ТОА НЕШТО/ НЕКОГО.

Оваа метафора се наоѓа, директно или индиректно, во основата на 38 единици : (фраз.) *зема во свои раце* нешто = зема контрола врз нешто ; (фраз.) *зграпчи со обете раце* = фати и држи цврсто ; (фраз.) *има/држи/зема в/во (свои) раце* нешто = има/зема под контрола ; (фраз.) *се наоѓа во раце* на некого = е под нечија власт ; (фраз.) *падне в раце* некому = потпаѓа под нечија контрола, власт ; (фраз.) *има в/при рака* нешто = 1. поседува нешто 2. има нешто на дофат ; (фраз.) *го фати во своите канџи* = (за жена) земе контрола врз некого ; (фраз.) *се држи (ка)ко слепец/ќор за стап* за нешто = се држи упорно до нешто ; (фраз.) *е во сигурни раце* = се наоѓа на сигурно ; (фраз.) *(ги) држи за узда/ узди(те)* = контролира некого/нешто ; (посл.) *Винското грне се држи со една рака, а пушката со две.* = Човекот треба да внимава кога ракува со пушка ; (фраз.) *ги држи конците во свои раце* = контролира некоја ситуација ; (фраз.) *влече конци* = владее со ситуацијата ; (фраз.) *го држи кормилото* = управува ; (фраз.) *ги држи сите адути/карти* = контролира некоја ситуација ; (фраз.) *ја има играта во свои раце* = владее со ситуацијата ; (фраз.) *го зема законот во свои раце* = станува сам извршител на правдата ; (фраз.) *долгата рака на законот* = моќта на законот ; (фраз.) *куси се рацете* некому = нема можност, не смее ; (посл.) *Царската рака е*

долга, далеку досегнува/стасува. = власта секогаш е во можност да направи многу работи ; (фраз.) *е во Божји раце* = нешто не зависи од човекот, туку од судбината ; (фраз.) *прст Божји* = провидение, божја сила ; (фраз.) *врти околу малиот прст/ малото прсте* некого = прави што сака со некого, раководи со некого ; (фраз.) *влече за нос* = прави што сака со некого ; (интер.) *Те држам в раце !* = искажување дека говорникот има контрола врз соговорникот ; (посл.) *"Брате, брате", дури да те кладе в рака, да после ќе ти го сврти дебелиот крај.* = има луѓе кои се прават добри само додека не дојдат во ситуација да им наштетат на другите ; (посл.) *Мене ми е мака да го кладам борчлијата в рака, да после ќе си го кладам кај што прдат магарињата.* = должниците мораат секогаш да се понижуваат пред доверителите ; (интер.) *Му помина под рака, ама откако се бореа и падна.* = искажување дека некој стекнал контрола врз некого само по борба во која победил.

Метафората е погодна, со оглед на негативниот строеж што го добива предметот, да биде искористена за директна, индиректна закана или во одговор на закана: (интер.) *Бери си го умот во главата, оти ако те кладам в рака ?* = закана до соговорникот ; (интер.) *Ќе ми се фатиш за долниов !* = искажување на говорникот дека не се плаши од заканите на соговорникот ; (интер.) *Вода не ќе му даде да се напие, ако го кладе в рака.* = Индиректна закана ; (интер.) *Ќе го научи ако го кладе в рака.* = индиректна закана ; (интер.) *Оро тараtинско ќе му игра, ако го кладе в рака.* = индиректна закана.

Доколку држењето в раце не се оствари целосно, тогаш важи следнава метафора : КОГА ЧОВЕК НЕ ДРЖИ ЦВРСТО НЕШТО/НЕКОГО => ТОЈ НЕМА ЦЕЛОСНА КОНТРОЛА НАД ТОА НЕШТО/НЕКОГО : (фраз.) *испушта од рака/раце* некого/нешто = губи контрола врз некого/ нешто ; (фраз.) *се лизга од раце* некому = губи контрола врз некого ; (фраз.) *бега како некоја јагула што се лизга од раката* = не стои на зборот; (интер.) *Што јагула човек е, в рака не се фаќа.* = изразување став дека некој е итар.

10. Откако ќе го земе предметот в рака, човекот ја запознава неговата природа одблизу, со пипање и со

истражување и, доколку му се допадне самиот предмет, тој сака да си го задржи за себе, да го присвои, да стане негов сопственик. Токму тоа се и изворите на следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ДРЖИ НЕШТО ВО РАЦЕ => ТОЈ ГО ПОСЕДУВА ТОА НЕШТО.

Оваа метафора се содржи во 15 единици : (фраз.) *поминува низ многу раце* = многу луѓе користеле нешто ; (фраз.) *преминува во други раце* = (нешто) го менува сопственикот ; (посл.) *Што е в рака кај човека, тоа не е лага.* = сетилото за допир е едно од најсигурните човекови сетила ; (фраз.) *стави/ тури/ кладе рака на* нешто = располага со нешто, присвои нешто ; (фраз.) *од прва* (*втора, трета*) *рака* =од првиот (вториот, третиот) поседувач ; (фраз.) *од рака на рака* = нешто што поминува низ многу раце и не останува цело ; (посл.) *Држам врапче, чекам сокол.* = човек треба добро да го држи она што го има пред да бара нешто подобро ; (посл.) *Гледај дури не ти летнало врапчето од рака, оти после мачно се фаќа* = човек треба да внимава пред да направи нешто оти последиците од непромислена работа можат да бидат големи ; (посл.) *Подобро/поубаво врапче в рака, отколку гулаб на гранка,* (вар.) (посл.) *Поарно да имаш едно врапче в рака одошто сто да летаат* = човекот треба да биде задоволен со малкуто што го има а не да се занесува по многуто што го нема.

Се случува понекогаш човекот да остане без тоа што го посакува и тогаш се применува следнава метафора : КОГА ЧОВЕК НЕ ДРЖИ НИШТО ВО РАЦЕ => ТОА СЕ ОЦЕНУВА НЕГАТИВНО : (фраз.) *остана гол како прст* = ништо не добил ; (фраз.) *остана со празни раце* = ништо не добил ; (фраз.) *остане со куси/кратки ракави* = ништо не добие од некоја работа, извиси ; (фраз.) *остане со прстот в/во уста(та)* = 1. не останува за некого ништо 2. се наоѓа во недоумение 3. зине од воодушевување ; (посл.) *Полни очи, (а) празни раце.* = понекогаш на човек му останува само привидно задоволство, со кое само очите се задоволуваат.

11. Кога човек држи во рака нешто што му е пријатно тој ќе сака тоа да го држи долго време, ако не и засекогаш : (посл.) *Пијаницата се мачи од пијанство и со снага и со душа*

и пак рака не трга од пијанството = луѓето тешко се откажуваат од пороците иако често страдаат поради нив ; (интер.) *Баба се сторила и од курварство рака не трга.* = има луѓе кои не можат да се откажат од своите пороци.

Кога станува збор за живи суштества, тогаш можеме да речеме дека луѓето сакаат да ги земат в раце оние кои им се драги, оние кои им значат многу во животот. Оттаму и следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ДРЖИ ГРИЖЛИВО НЕШТО ВО РАЦЕ => ТОА МУ Е БЛИСКО, ДРАГО, СКАПОЦЕНО : (благ.) *Што ти душа сака, в раце да ти писка* ! = Благослов за пород ; (фраз.) *пие вода од дланка* некому = припитомува ; (фраз.) *гледа/чува како капка/вода на дланка* нешто/некого = се грижи многу за нешто драгоцено/за некого ; (фраз.) *јаде од рака* некому = (за животно) е блиско со некого ; (фраз.) *носи на раце* некого = добро третира некого, угодува некому ; (фраз.) *рака под рака* = се држат за раце ; (виц) *Две стоногалки се вљубуваат една во друга и одат на прошетка рака под рака, рака под рака, рака под рака, рака под рака, рака под рака, рака под рака, рака под рака...*; (фраз.) *умре на раце* некому = умира во рацете на некој што се чувствува близок до умрениот ; (посл.) *Детето повеќе милувај го со раце отколку со лице.* = децата повеќе ги чувствуваат тактилните отколку визуелните осети ; (посл.) *Убаво и кротко дете секој сака да го земе в раце* = луѓето сакаат убави и мирни деца ; (посл.) *Жена, коњ, пушка, не се даваат на туѓа рака.* = човек не треба да си ги дава жената, коњот и пушката на други затоа што тоа може да има негативни последици за него.

12. Се разбира дека човекот сака да ги држи драгите и блиските нешта само доколку тие не му предизвикуваат непријатност или болка. Токму оттаму и следниве совети : (посл.) *Кога/ако имаш маша, не фаќај го/ја огнот/жарта со рака, (оти ќе те изгори).* (вар.) (посл.) *Имајќи маша, зошто да си ги горам прстите/не си ги горам прстите.* = користејќи соодветни средства, човек полесно може да ги извршува работите ; (посл.) *Со гола рака в жар не се брка.* = секоја работа си бара соодветни средстсва за нејзино извршување ; (посл.) *Со гола рака/голи раце змија не се фаќа/не се лови.* = без оружје човек не може да се бори со непријателот.

Меѓутоа, се случува понекогаш човек да фаќа, да зема и да држи предмети кои се опасни, но тоа го прави или затоа што е принуден, затоа што има лоши навици или пак затоа што мора за да избегне уште поопасни ситуации. Тие перцептивно-моторни ситуации се наоѓаат во основата на следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ФАЌА И ДРЖИ ОПАСНИ ПРЕДМЕТИ => ТОА ГО ПРАВИ ПОРАДИ ОДРЕДЕНИ ПРИЧИНИ : (посл.) *Циганот не си ги гори рацете, додека има клешти.* = има луѓе кои знаат да се помагаат со разни средства во вршење на работите ; (посл.) *Египтинот и маша да има, пак огнот со рака го фаќа, на лулето да клава.* = некои луѓе тешко се одвикнуваат од своите опасни активности ; (посл.) *Фати ја копривата ако сакаш да ти ја изџарка раката.* = човек треба да внимава да не прави работи кои ќе му наштетат ; (посл.) *Давеникот и за сламка се фаќа.* = Човек во опасност се обидува да најде каков и да е излез за спас ; (посл.) *Кога човек пропаѓа и за врело железо се фаќа.* = во тешка ситуација човек бара какво и да е средство за излез ; (посл.) *Којшто паѓа в море, и за сламка/за змија се фаќа.* = во тешка ситуација човек бара какво и да е средство за излез.

Не сакајќи сам да се изложува на опасни ситуации, човекот понекогаш се обидува да натера други да му ја завршат работата : (фраз.) *ги вади костените од жар* (за некого) = врши работа за туѓа сметка ; (посл.) *Со туѓи раце лесно се фаќа врело железо.* = има луѓе кои се нафаќаат со посредство на други лица да направат опасни дела и не им е грижа што тие лица можат да настрадаат од опасноста ; (посл.) *Туѓа рака змија фаќа.* = 1. има луѓе кои се нафаќаат со посредство на други лица да направат опасни дела и не им е грижа што тие лица можат да настрадаат од опасноста 2. туѓиот човек не ја врши твојата работа со истото внимание со кое би ја вршел ти самиот; тој работи како годе без да мисли за штетите и трошоците.

13. Постојат луѓе кои, не можејќи да ги добијат предметите што ги сакаат и што сакааат да ги имаат, се обидуваат да ги присвојат на нелегален начин. Оттаму и следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ЗЕМА ПРЕДМЕТИ ШТО

НЕ МУ ПРИПАЃААТ => ТОЈ КРАДЕ, која се содржи во неколку единици : (фраз.) *ѓи омрси ӣрсӣиӣе* = се офајди од некоја зделка ; (интер.) *Орлови нокӣи да има, не може да му ѓо земе.* = изразување став дека некој не е во состојба да земе нешто од некој друг ; (фраз.) *има долѓи ӣрсӣи* = краде ; (фраз.) *има ӣрсӣи – меӣла* = краде ; (фраз.) *ӣрсӣиӣе се како окӣоӣод* некому = приграбува од секаде ; (фраз.) *(ӣоӣ)фаќа накаӣа* на некого = краде ; (фраз.) *се леӣи сѐ за рацеӣе* на некого = краде ; (интер.) *Лева рака – десен цеӣ* = изразување став дека некој е крадец ; (посл.) *Арамија да си со умоӣ, а не со ракаӣа.* = човек треба да биде паметен и пресметлив со умот а не да краде ; (посл.) *Коѓа ќе се ӣоздравиш со Грк ӣровери колку ӣрсӣи ӣи осӣанале на ракаӣа* = човек треба да се пази од Грците зашто тие имаат репутација на крадци.

2.3. Раката како орган за давање и примање

§ 14. Раката е орган со кој човекот не само што ги фаќа, зема и држи нештата што му се драги туку со неа тој и врши размена на тие нешта. Од една страна, човекот треба да даде или да отстапи на други луѓе одредени предмети што му се драги, а од друга страна тој треба да прими такви предмети од другите. Со оглед на тоа што парите претставуваат средство со кое се врши размената на предмети, токму тие често стануваат и симбол на севкупното човеково однесување на давање и примање.

Оттаму и следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ДАВА (ПАРИ) => ТОЈ Е ДАРЕЖЛИВ која лежи во основата на бројни единици со фигуративно значење : (фраз.) *има широка рака/е широка́ рака* = човек што лесно дава ; (посл.) *Шӣо ќе дадеш со своја рака, ӣоа ӣи е задуша.* = правејќи добри дела, човекот ја облагородува својата душа ; (посл.) *Шӣо ӣрави деснаӣа рака, леваӣа да не узнае.* = милостината што ја даваме и добрите дела што ги правиме не треба да ги правиме со цел да се прославиме како добрchoчинители и да бараме признание; (посл.) *Блаѓословена е ракаӣа ӣодаӣлива, а ӣроклеӣа скржаваӣа* = луѓето треба да бидат дарежливи а не скржави ; (посл.) *Подадена рачица, ӣодсосана душица.* = добриот човек со милостината што ја дава на сиромасите ја спасува својата

душа ; (посл.) *Раката што дава е над раката што прима.* = човекот што дава треба да биде горд за своето дело ; (посл.) *Раката што дава не се сече/не се куси.* = луѓето што даваат можат да имаат само корист од тоа ; (посл.) *Која рака дава, таа е мила.* = луѓето што се дарежливи се ценети во општеството ; (посл.) *Имаш ли пари в раце, арен си.* = луѓето што имаат пари се ценети во општеството ; (благ.) *Раката му аирлија* ! = благослов за подадена помош ; (благ.) *Раката му сребрена* ! = благослов за подадена помош.

Човекот треба да биде дарежлив, но треба и добро да размисли како ги распределува парите : (посл.) *Не дава на бога со прсти, дава на врага со грсти* = има луѓе кои кога треба не сакаат да дадат пари но затоа кога ќе дојдат во нужда ги расфрлаат парите ; (интер.) *На еден со прст, на друг со грст* = изразување став дека некој е стиснат спрема едни и дарежлив спрема други луѓе ; (посл.) *Таткото кога ќе ја дели стоката на децата, не треба на едно да дава со грст и на друго со прст.* = родителите треба да бидат подеднакво праведни спрема своите деца.

Треба да се внимава кому му се даваат пари, зашто има луѓе кои се ненаситни : (посл.) *Дај му на куче прст, раката ќе ти ја лапне,* (вар.) (посл.) *Ти му даваш прст, тој ти ја бара раката* = има луѓе кои се ненаситни. А има и такви кои не си ги подмируваат долговите : (посл.) *Давај со раце, (а) барај/земај со нозе.,* (вар.) (посл.) *Вересија потресија, дај со раце, барај со нозе.* = заемодавацот кога не може да си ги врати парите од должникот принуден е да трча по него за да си ги земе ; (посл.) *Борчлијата во устата мед нека има, и со раката в џеб нека посега* = должникот треба да биде љубезен кон доверителот и да гледа да го врати долгот на време.

Парите се голем предизвик за луѓето затоа што тие претставуваат средство со кое човекот може да дојде до разни добра што сака да ги поседува : (посл.) *Парите се тркалезни за да одат од раце в раце.* = човек треба да ги троши парите според своите потреби а не да ги чува бескорисно ; (посл.) *Кој не ја стиска парата, нема да ја достиска и лирата.* = ако не знае човек да ракува со малку пари, тогаш нема да може ни со

многу пари ; (посл.) *Кој може да држи во ракаѿа болви, ѿој може да држи и ѿари* = парите, како и болвите, исто така чешаат за да бидат потрошени па треба да се биде отпорен на нивниот предизвик за да не се трошат неразумно ; (посл.) *Дури ја имаш ѿараѿа, сѿеѓај ја.* = човек треба разумно да ги троши спечалените пари.

Кога има пари човекот може да си ги подмирува своите потреби во животот : (фраз.) *исѿлаќа на рака* = во готово ; (посл.) *Пара на рака, Мара за/ѿод рака* = откако ќе ја плати стоката, купувачот може да располага со неа ; (посл.) *Лесна рака, ѿразна ѿезѓа* = со муштерии кои лесно се одлучуваат да купат, стоката бргу се продава.

Токму затоа човекот треба да биде претпазлив во трошење на парите : доколку не може да се сопре да ги троши парите, човекот може да се најде во недостиг од пари и да попадне во непријатни ситуации : (фраз.) *ѓо одврза ќесеѿо* = троши пари ; (фраз.) *дуѿнаѿа/дуѿенá рака* = човек што троши многу пари, расипник ; (посл.) *Една рака шѿо расѿура е ѿоѓолем зијан од десеѿ/сѿо шѿо ѿечалаѿ.* = човек ако не штеди бргу ќе го потроши заработеното ; (посл.) *Лесна рака, ѓола кукá* = човек што лесно ги троши парите не може да има.

А ако нема пари, единствена шанса и утеха човекот може да најде во среќата што толку многу ја бара во денешно време: (вер.) *Ако ѿе сврби деснаѿе рака, ѿари ќе даваш.* = верување дека некој ќе дава пари ако го чеша десната рака ; (вер.) *Ако ѿе сврби леваѿа рака, ѿари ќе земаш.* = верување дека некој ќе добие пари ако го чеша левата рака ;

15. Луѓето што даваат пари и други работи се ценети во општеството, што не важи за оние кои не сакаат да даваат ниту да трошат пари, иако се во можност тоа да го прават. За тие луѓе се вели дека се стиснати, стегнати, циции и за нив важи следнава метафора : КОГА ЧОВЕК НЕ ДАВА ПАРИ => ТОЈ Е СКРЖАВ, која се наоѓа во основата на неколку единици : (фраз.) *ја сѿиска/сѿеѓа ѿараѿа* = е скржав ; (фраз.) *оди/дојде со ѿразни раце кај некоѓо* = оди на посета кај некого без ништо да однесе ; (посл.) *Поѿ и калуѓер не даваат, зашѿо имааѿ ѿо две раце : со еднаѿа земааѿ, со друѓаѿа блаѓословуваат.* =

свештениците се многу алчни луѓе ; (интер.) *Рацеше му се на ѓрбош, цебош не ѓо сшиѓа* = изразување став дека некој е скржав; (интер.) *Рака в цеб не сшава, змии има* = изразување став дека некој е скржав ; (интер.) *Со една рака дава, а со две зема.* = има луѓе кои и кога даваат мислат како да земат ; (посл.) *Со една рака дај, со друѓаша земи.* = има луѓе кои само навидум се дарежливи ; (посл.) *Скржавиош со еднаша рака дава, со друѓаша сака.* = скржавите луѓе и кога даваат не го прават тоа искрено; (посл.) *Со сшиснаша рака ништо не се фаќа.* = за да добие нешто во животот, човекот треба и да дава.

2.4. Раката како орган за удирање

16. Човекот ја употребува раката во многу моменти од својот живот, па дури и кога трба да примени физичка сила. Раката може да ја користи како средство за удирање или пак со раката може да се користи при употреба на други средства кои се многу поопасни (стап, пендрек, нож, сабја, копје, боздоган, стрела, пиштол и др.). Употребата на физичка сила може да биде позитивна за луѓето доколку се примени во самоодбрана (секогаш) или пак доколку се примени за постигнување на некои цели (понекогаш : да се потсетиме на теориите за вооружените револуции како борби на одредени социјални слоеви против други социјални слоеви).

Во првиот случај се работи за метафората : КОГА ЧОВЕК ЈА КОРИСТИ СИЛАТА (НА РАЦЕТЕ) УМЕРЕНО => ТОА СЕ ОЦЕНУВА ПОЗИТИВНО, која се наоѓа во следниве единици со фигуративно значење : (интер.) *Ако ми бркне во очиѿе, ќе му бркнам и јас.* = Искажување дека говорникот е спремен да му врати во иста мера на оној што ќе му наштети ; (посл.) *Пеш ирсши и ѓосиода/боѓа ѓо надвиваат.* = кога се сложни, луѓето можат да постигнат многу повеќе отколку еден човек поединечено; (посл.) *Туианицаша е иојака од ракаша, иа ако осшанува рака.* = луѓето се многу посилни кога се сложни ; (посл.) *Му иомина на дешешо лушинаша, ошкоѓа си ја изеде шлаканицаша* = честопати со децата треба строго да се постапува ; (фраз.) *убива две муви со еден удар* = извршува две работи одеднаш ; (посл.) *И коѓа си иријашел со кучешо, не иушшај ѓо сшаиош.* = човек треба да биде секогаш

внимателен во однос на оние со кои не е сигурен ; (посл.) *Јазол со рака не се одврзува, а со сабја се пресекува.* = понекогаш човек треба да примени сила за да изврши некои работи ; (фраз.) *здрава/тврда/цврста рака* = човек со авторитет ; (фраз.) *удира со рака на маса* = покажува дека е енергичен, цврст ; (фраз.) *со железна рака* = авторитетно ; (посл.) *Раката што тепа, знае и да милува.* = оној што казнува и наградува ; (интер.) *Со една рака да го фати човека, го стопува.* = изразување став дека некој има голема физичка сила.

Се разбира дека и тука важи вистината дека едно нешто не е исто ако го правам јас и ако го прави некој друг. Така, во очите на говорникот примената на физичка сила може да биде позитивно вреднувана : (интер.) *Ако те фатам в рака, ќе те стопам како сол и вода* ! = закана дека говорникот ќе примени сила врз соговорникот ; (интер.) *Ако ти ја врзам една* ! = заканување со ќотек ; (интер.) *Ама што брич му тргнав, дури кожата му ја содрав.* = искажување дека говорникот некого казнил ; (интер.) *Рацете на тил* ! = повик кон соговорникот да ги крене рацете на тил за да не може да дава отпор ; (интер.) *Со уста јади, со раце не гибај (се)* ! = повик до соговорникот да си ги прибере рацете ; (интер.) *Тргни ја раката од мене* ! = повикување соговорникот да ја тргне раката од говорникот ; (клет.) *Капнала ти рака, та ти виснала* ! = клетва против оние што со раката своја сториле некоја пакост или кренале рака да удрат некого ; (интер.) *Не ти кладов прст в око* ! = изразување став дека говорникот не му сторил нешто лошо на соговорникот.

Од друга страна, доколку агенсот е различен од првото лице, тогаш вредностите стануваат дискутабилни (може да бидат позитивни или негативни) : (фраз.) *има рака – боздоган* = има таква рака која, кога удира, причинува болка ; (фраз.) *има тешка рака* = има таква рака која, кога удира, причинува болка ; (интер.) *Кај што мавне, трева не никнува.* = изразување став дека некој има голема физичка сила ; (фраз.) *удира по прсти* некого = опоменува ; (фраз.) *влече за уво* = кара, прекорува некого ; (посл.) *Кој ја свири вистината, по прсти го тепаат.* = луѓето не сакаат да ја слушаат вистината која ги

боли ; (фраз.) *удри йо ракаша* некого = одбие грубо нечие барање ; (фраз.) *има добри/цврсши лакши* = се пробива со подметнувања.

17. Во вториот случај се работи за метафората : КОГА ЧОВЕК ЈА КОРИСТИ СИЛАТА (НА РАЦЕТЕ) ПРЕТЕРАНО => ТОА СЕ ОЦЕНУВА НЕГАТИВНО, која лежи во основата на следниве единици со фигуративно значење : (посл.) *Со рака кој шейа, найолу го јаде ќошекош* = и оној што тепа чувствува болка како и тепаниот ; (посл.) *Тешко и горко на шоа врайче шшо йаднало во дешски раце* = децата ги малтретираат животните ; (фраз.) *има крвави (окрвавени) раце* = има направено злочин ; (посл.) *Раце шшо гибааш, никој ги нејќе, (никој не ги сака).* = никој не ги сака луѓето што премногу ги употребуваат рацете за тепање ; (фраз.) *крева рака на* некого/*на родениош шашко* = се побунува против некого, тепа или се обидува да/го убие некого/родениот татко ; (фраз.) *крева рака на себе* = извршува самоубиство ; (фраз.) *йеш йрсша* = шлаканица ; (интер.) *Ако му йадне в рака, ќе му скрои шалаган.* (овчарска горна облека). = закана за примена на физичка сила ; (интер.) *Со йрсшише очише ќе му ги извадеше.* = изразување став дека некој премногу мавта со рацете ; (интер.) *Со йрсш не го йийна.* = негирање дека некој некого тепал ; (посл.) *Лошиош збор шлаканица йо главаша.* = лошите зборови честопати имаат негативно повратно дејство врз оној што ги изговорил ; (посл.) *На ќелавиош нокши не му шребааш, ќе си ја изгребе главаша.* = човек нема потреба од предмети кои можат само да му наштетат ; (посл.) *Нишу мачкинише нокши не се шолку осшри, колку шшо се женскише йрсши.* = изразување став дека жените се многу опасни за мажите ; (посл.) *Не йлаче гораша од секираша, ами од рачкаша.* = најголеми непријатели на човека можат да му бидат неговите познати и блиски.

2.5. Раката како орган за работа

18. Вредноста на раката како орган за работа е добро позната во историјата на човештвото. Раката е орган кој, преку работата и она што таа му го донесува, му ја овозможува на човекот неговата егзистенција : (посл.) *Две раце една усша ранаш.*, (вар.) (посл.) *Една усша, а две раце човек има.* = секој

човек сам со својот труд може да се прехранува себе си ; (посл.) *Две раце за една глава.* = двете раце служат да го прехранат човека или како одбранбено средство при опасност по животот; (посл.) *Многу раце цутеле (многу усти капеле),* (вар.) (посл.) *Многу раце благословени, а многу усти колнати/афоресани* = во едно семејство секогаш се добредојдени работливите но не и трошаџиите.

Раката ја симболизира материјалната страна на човекот која, за разлика од мисловната и духовната, е директно поврзана со предметите што ги создава или преобликува. Се разбира дека и двете сфери се тесно поврзани, така што не може да се замисли раката без умот, и обратно. Токму таа поврзаност е изразена во следниве пословици : (посл.) *Што очите гледаат, тоа рацете работат.* = човекот со рацете го работи она што во главата го мисли ; (посл.) *Види му ги рацете, па главата.* = изгледот на рацете може да открие многу за човекот; (посл.) *Рацете работат, но главата храни.* = за да опстане, човек треба да ги користи рацете но, и главата.

Доколку се додаде и говорот преку кој човекот ја оформува мислата и ја споделува со другите луѓе, тогаш сликата за човекот станува комплетна. Во таа низа : мисла ч говор ч работа потребно е сите алки да функционираат добро: (посл.) *Бидете пријатели како устата и раката.* = пријателите треба да се сложуваат како што се сложуваат раката и главата кај човекот ; (интер.) *Зборувај и работи, нека мрдаат и рацете, како што мрда устата* ! = префрлување кон некого, кога треба да одговара на некое прашање, да не престане со одредена работа. Понекогаш една алка може да надомести друга : (интер.) *Ако ти се врзани рацете, устата не ти е* ! = повикување на соговорникот да зборува ; (посл.) *Ако ти е устата врзана, рацете не ти се.* = ако не можат со зборови, луѓето треба барем со раце да им помогнат на другите луѓе, но има случаи кога загубата е толку голема што не е можно надоместување : (посл.) *Уста што посере, рака не опере.* = човек треба да внимава многу што зборува зашто еднаш кажаното тешко се поправа ; (интер.) *Ја цапна што да не ји измие некоја рака.* = искажување дека агенсот кажал многу лоши зборови.

19. Работливоста е особина што луѓето ја ценеле отсекогаш. Оттаму и следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ГИ УПОТРЕБУВА РАЦЕТЕ ЗА РАБОТА => ТОА СЕ ОЦЕНУВА ПОЗИТИВНО која лежи во основата на голем број единици со фигуративно значење : (благ.) *Да му цуттат рацете на тој што го направи* ! = благослов за вреден човек ; (благ.) *Десница да му цути* ! = благослов за вреден човек ; (интер.) *Блазе на умната глава и вредната рака.* = благослов за вреден и умен човек ; (интер.) *Блазе на вредната рака* ! =благослов за вреден човек ; (фраз.) *има златни раце* = е вреден, работлив и успешен во работата ; (посл.) *Златни раце – сарај.* = вредниот човек може да создаде сé ; (интер.) *Мајсторска рака го правела, затоа е убаво.* = констатација дека нешто е направено многу добро ; (посл.) *Кај ковачот црни раце, ама бела погача.* = човек со работа секогаш може да спечали за животот ; (фраз.) *плукне на/в раце(те)/во дланки* = се зафати за работа ; (фраз.) *(ги) засука ракави(те)* = сериозно се зафати за работа ; (фраз.) *ги испоти дланките* = работи многу ; (фраз.) *крева раце од* нешто = се откажува од нешто ; (посл.) *Дури е млада жената, пули $ се во нозете и во градите, ко ќе остари, пули $ се во рацете.* = искажување став дека, кога се млади, жените треба да бидат убави, а пак кога ќе остарат треба да бидат работливи ; (посл.) *Грнчарот кајшто сака клава рачка на грнето.* = човек што работи ја изведува работата како што наумил.

Понекогаш човек треба да работи многу за да си го заработи лебот или за да успее во нешто : (посл.) *Жената работница оди засукана.* = работливите луѓе се спремни секогаш за работа ; (фраз.) *има скоравени раце* = е работник ; (фраз.) *има нокти тврди како копита* = се занимава многу со селски работи ; (фраз.) *има црно под ноктите* = многу работи; (интер.) *Ноктите ги искрши, ама успеа.* = искажување дека некој успеал да направи нешто со последни напори ; (интер.) *Ми се отсекоа рацете.* = изразување дека говорникот почувствувал силни негативни емоции при слушањето на некоја вест ; (интер.) *Нема да ти паднат рацете/се исуши раката, ако го направиш/сториш.* = искажување дека она што говорникот го бара од соговорникот да го стори не претставува некоја голема тешкотија ; (интер.) *Нема да ти се отсечат рацете* ! =

уверување на соговорникот дека нема ништо да му се случи ; (интер.) *Сите коски му се скршија од кревање на раце.* = изразување мисла дека некој се преморил од работа ; (фраз.) *кайнаа рацеше* некому = се преморил од работа ; (интер.) *Раце крши, нозе дроби.* = изразување мисла дека некој многу работи; (фраз.) *живее од сопствените раце* = живее од својот труд ; (фраз.) *живее од своите десет прсти* = заработува сам за својот живот ; (фраз.) *има полни раце работа* = не може да се одмори од многу работа ; (фраз.) *има само две раце* = не може објективно да постигне повеќе ; (интер.) *Па немам сто раце !* = изразување став дека говорникот не може да постигне повеќе работи одеднаш.

20. Поврзаноста на раката со работата е толку голема што ја среќаваме и во неколку гатанки во кои раката или прстите се јавуваат како во загатката така и во одгатката : (гат.) *Жена не е и пак ткае, жици фрла несукани и со раце и со нозе ?* = гатанка за пајакот кога плете пајажина ; (гат.) *Бела нива, црно семе, со рака се сее, со очи и уста се жнее.,* (вар.) (гат.) *Со рака го сееш, со уста го береш.* = гатанка за книгата ; (гат.) *Десет браќа заедно работат, а еден без друг не можат.* = гатанка за прстите на раката ; (гат.) *Филип преде, Филип ткае, Филипчиња голи одат.* = гатанка за петте прсти од раката ; (гат.) *Си имам пет пецомани; си ги пуштам, на честа гора; ми фаќаат шути кошути ?* = гатанка за прстите, главата и вошките ; (гат.) *Вилитичиња свила предат, вилитичиња платно ткаат и пак голи одат.* = гатанка за петте прсти од раката ; (гат.) *Стојко оди на поле со триста колје на рамо.* = гатанка за ежот ; (гат.) *Нивата е бела, семето е црно, пет сеат, едно трча.* = гатанка за книгата, мастилото, прстите и перото; (гат.) *Петмина браќа куќа прават, а не мислат во неа да живеат.* = гатанка за пет игли што плетат чорап ;

21. Секој човек сам најдобро си ја познава својата работа, своите потреби и своите можности : (посл.) *Едно око домаќинско свршува повеќе работи, од колку две туѓи раце.* = секој најдобро знае да се грижи за своите работи.

Токму од таа ситуација произлегува и следнава метафора : КОГА ЧОВЕК САМ СО СВОИ РАЦЕ СИ ГИ

ЗАВРШУВА РАБОТИТЕ => ТОА СЕ ОЦЕНУВА ПОЗИТИВНО, која лежи во основата на неколку единици во кои како семиолошка фигура се јавува 'чешањето' : (посл.) *Кај шшо ше чеша швојаша рака, не ше чеша шуѓаша/шамо шуѓаша не може.* = како што можеш да си свршиш некоја работа сам никој друг не може да ти ја сврши ; (посл.) *Своја рака како шшо чеша, шуѓа не може.* = секогаш човек треба да се потпира на своите сили и можности ; (посл.) *Туѓа рака чеша кај не ше сврби.* = секој сам најдобро си ги знае своите потреби ; (посл.) *Туѓа рака ако ше йочеша, ќе ше ирочеша.* = другите луѓе не можат да се грижат за нас како ние самите ; (посл.) *Туѓа рака, свраб не чеша.* = другите луѓе не можат да ги знаат нашите потреби како ние самите.

22. Доколку човекот не ги користи рацете како инструмент со кој (легално) ја обезбедува својата егзистенција, тогаш тој не може ни да биде почитуван во општеството. Оттаму следнава метафора : КОГА ЧОВЕК НЕ ГИ УПОТРЕБУВА РАЦЕТЕ ЗА РАБОТА => ТОА СЕ ОЦЕНУВА НЕГАТИВНО, која се содржи во следниве единици : (фраз.) *не мрднува ни со (малиош) ирсш* = не презема ништо ; (фраз.) *скрсши раце/седи/ сшои со скрсшени раце* = не работи ништо ; (посл.) *На скрсшени раце ѓосиод не иомаѓа/не дава.* = ако човек не работи, никој, па дури ни Господ, нема да му помогне ; (фраз.) *со рацеше в цеи* = безделничи, стои без работа ; (интер.) *Рацеше на шил, облаци развраќа.* = искажување мисла дека некој е неработник ; (посл.) *Се фашила царица за рабоша, ша и се исиришшиле рацеше.* = на луѓе кои не се научени на работа тешко им паѓа да работат; (посл.) *Коѓа сшана јаѓленар, коѓа му оцрнеа рацеше.* = временскиот след е многу важен за утврдување на фактите ; (посл.) *Ленаша рака донесува сиромашшија.* = човек што не работи не може да заработи за живот ; (интер.) *Скрши рака, иочни нешшо да рабошиш !* = повик до соговорникот да почне да работи ; (интер.) *Твоише раце не се свиларски.* = искажување дека соговорникот нема ништо да изгуби ако се зафати со работа ; (интер.) *Лакшише илошна му сшанаа, мува не ѓо лази.* = изразување став дека некој е мрзлив, дека не сака дури ни да размислува ; (интер.) *Дланкише му иомодрија, а коленаша му се исшруѓаа.* = искажување мисла дека некој е полтрон ; (фраз.)

има нежни раце = не работи физичка работа ; (фраз.) *живее од туѓи плускавци* = живее од туѓ труд ; (посл.) *Ако не чукаш, не ти отвораат.* = човек треба да го бара тоа што го сака за да го добие ; (посл.) *Дури не фрлиш семе во нива, не никнува.* = човек треба прво да работи а потоа да ги користи плодовите од својот труд ; (посл.) *Белите раце туѓа работа бараат.* = луѓето што не работеле никогаш нема да се навикнат сами да си заработуваат за живот ; (посл.) *Чисти раце не јадат печено прасе.* = човек треба да работи за да си заработи за живот.

Се разбира, ако не ги употребува рацете за работа, тогаш не ќе може ни да се издржува во животот : (интер.) *Освен својата рака, нема што да стави во устата.* = искажување дека некој нема ништо за јадење ; (посл.) *Чешај се со луштенка.* = констатација дека некој многу осиромашил што сега нема ни најмало нешто за да се почеша.

23. За секоја работа се потребни знаење и умешност. Понекогаш се случува човек да не ги поседува тие нешта и тогаш не може успешно да ги врши работите за кои се нафаќа. Токму тие ситуации се наоѓаат во основата на следнава метафора : КОГА ЧОВЕК НЕ ГИ КОРИСТИ УМЕШНО РАЦЕТЕ ЗА РАБОТА => ТОА СЕ ОЦЕНУВА НЕГАТИВНО, врз која се засновани неколку единици : (фраз.) *има две леви раце* = е несмасен, невешт човек ; (фраз.) *е фатен/врзан во рацете* = е невешт, неопитен човек ; (фраз.) *погоди (ка)ко со прстот во гомно/лајно* = погоди далеку од целта ; (интер.) *Не знае ни носот/газот да си го избрише* ! = 1. искажување дека некој не е достоен за нешто, не е доволно зрел, 2. искажување став дека некој не е вешт во нешто ; (интер.) *Уште гаќите не може да си ги врзе, бесчестие ти носи.* = искажување став дека дека некој, иако е млад, прави компромитирачки работи ; (посл.) *Две лубеници под една мишка не се носат.* = човек не треба да прави две работи истовремено ; (интер.) *Еден во клинецот, друг во плочата.* = изразување став дека не постои координираност во акциите на некои луѓе ; (посл.) *Жената баница сука, а мажот тапан чука.* = треба да постои координација во активностите на членовите на едно семејство или група ; (посл.) *Кај што скрца врата, прст не турај/клавај*!,

(вар.) (посл.) *Не клавај ӣрсӣ меѓу две враӣи* ! = луѓето не треба да се изложуваат на опасност без размислување ; (интер.) *Не се чешај каде не ӣе јаде* ! = искажување мисла дека соговорникот го заслужил она лошо што му се случило ; (посл.) *Чешај се, кај шӣо не ӣе – јаде.* = констатација дека сега некој може да прави и самиот што сака ; (посл.) *Дрва цел ден цеӣи, а оѓан в соба нема.* = има луѓе кои не знаат да ги користат плодовите од својата работа ; (посл.) *На коњ јава, а бисаѓиӣе на рамо ѓи носи.* = има луѓе кои не знаат да го користат она што го имаат за да си го олеснат животот ; (посл.) *Еден безумен фрла камен во езероӣо, а сӣо умни не можаӣ да ѓо извадаӣ.* = има луѓе кои само со една постапка можат да направат штети што тешко можат да се поправат ; (посл.) *Сонцеӣо со рака не се засенува.* = и покрај моќта на човекот постојат работи што тој не е во состојба да ги направи ; (посл.) *Ако ја молзеш неврзана краваӣа, очекувај дека ќе ӣе риӣне.* = човек треба да ги предвиди сите опасности пред да почне некоја работа ; (посл.) *Не учи сӣарец да мака јајца.* = човек не треба да се перчи пред оние што се пообразовани и поискусни од него ; (посл.) *Сама рака – ѓазорака.* = човек сам не може многу да направи ; (посл.) *Мнозина луѓе си ѓи мијаӣ рацеӣе за да ручааӣ со владикаӣа, а малцина ќе седнаӣ на неѓоваӣа ӣрӣеза.* = она што човек мисли и планира не се остварува секогаш ; (виц) - *Докӣоре - вели едно момче со наӣажен ѓлас – секоја ноќ сонувам еден чуден сон. Сонувам млади девојки како влеѓуваат во мојоӣ сӣан и се обидуваат да ме заведаӣ. - А вие како реаѓираӣе на ӣоа ? - Никако. Посӣојано ѓи ӣуркам од себе со рацеӣе. - И шӣо сакаӣе јас да наӣравам ?- Ве молам, докӣоре, скршеӣе ми ѓи рацеӣе.*

24. Рацете служат за работа, но работата што тие ја вршат може да биде сфатена како позитивно така и негативно.

Во првиот случај важи следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ГИ КОРИСТИ РАЦЕТЕ ЗА РАБОТА ШТО СЕ СМЕТА ЗА ДОБРА => ТОА СЕ ОЦЕНУВА ПОЗИТИВНО : (фраз.) *има чисӣи раце* = нема направено нешто лошо ; (интер.) *Со чисӣи раце* ! = искажување во вид на слоган дека говорникот/партијата се залага за чесност и за за чесни луѓе ;

(фраз.) *е десна рака* на некого = е нечиј голем помагач ; (фраз.) *ги одврзе рацеше/дава одврзани раце* некому = дава некому слобода во дејствувањето ; (фраз.) *има срекна рака* = има успех во влечења на срека ; (фраз.) *ко со рака* = добро, прецизно направено ; (фраз.) *има лесна рака* = работи лесно и брзо ; (интер.) *Ама рабоша йрави, како со рака не фашена.* = изразување мисла дека некој направил некоја работа со голема умешност; (фраз.) *со малошо йрсше* = лесно, без тешкотии ; (фраз.) *во ракойис* = напишано а не објавено ; (фраз.) *рачна рабоша* = нешто убаво, направено со раце а не со машини ; (лекс.) *ракошворба* = нешто направено со раце а не со машини ; (фраз.) *йри рака* = во близина ; (фраз.) *на дофаш на рака е* некому = во близина ; (фраз.) *сшава лисици на рацеше* = уапси некого ; (интер.) *Прсши(ше) да (си ги) (из)лижеш/изедеш.* = изразување задоволство за вкусно јадење ; (фраз.) *койа и со нозе и со раце* = копа со сите сили, во паника ; (фраз.) *ги извади ракавициите* = почнува да се однесува отворено ; (фраз.) *оди од рака* некому = има успех во нешто ; (фраз.) *се йошйира на рацеше на* некого = смета на некого за помош, издршка ; (фраз.) *оди на/йо рака* некому = кажува нешто во прилог на некого ; (фраз.) *зема во раце* дете = го смирува ; (фраз.) *има/извади во/од ракав* нешто = има/понуди нешто неочекувано ; (фраз.) *има/извади џокер во/од ракав* = има/вклучи во дејство/во резерва неочекувано решение ; (фраз.) *женска рака* = лице од женски пол кое има голема префинетост и стрпливост ; (фраз.) *машка рака* = лице од машки пол кое поседува физичка сила ; (фраз.) *рабошна рака* = работници ; (фраз.) *йошйишува со две раце* = се согласува сосема ; (гат.) *Ко со рака да ја однесе.* = гатанка за болест ; (фраз.) *со една рака* = со половина сила ; (фраз.) *со голи раце* = 1. без помагала, 2. без оружје ; (фраз.) *со свои раце* = лично ;

Во вториот случај важи следнава метафора : КОГА ЧОВЕК ГИ КОРИСТИ РАЦЕТЕ ЗА РАБОТА ШТО НЕ СЕ СМЕТА ЗА ДОБРА => ТОА СЕ ОЦЕНУВА НЕГАТИВНО : (фраз.) *е йродолжена рака* на некого = дејствува под нечиј диктат ; (фраз.) *валка раце* = прави нешто недозволено ; (фраз.) *ги врзе рацеше* некому = го оневозможува, го попречува во работата ; (посл.) *Без йари, врзани раце.* = парите се многу важни

во животот на луѓето ; (фраз.) *фрла йрав в очи* = измамува некого ; (фраз.) *ги йика йрсйийе секаде* = се меша во сите работи ; (фраз.) *има замешано йрсйи* во нешто = е вмешан во некоја работа ; (фраз.) *ги измеша карйийе* некому = ја влошува ситуацијата некому ; (фраз.) *ги замрси концийе* некому = ја влошува ситуацијата некому ; (посл.) *Ако е медоӣ благ, ама йрсйийе не се јадаӣ, (ӣуку се лижаӣ).* = човек треба умерено да се користи со изворите со кои располага ; (фраз.) *го мрцна йрсйоӣ во мед* = зеде дел од нешто ; (посл.) *Тој шӣо го меша / буричка медоӣ (со раце)/Кој е околу медоӣ, (и) ќе си ги излиже йрсйийе.* = оној што се меша во нечиј имот, колку и да не сака, ќе извлече корист и за себе ; (фраз.) *на брза рака* = на брзина ; (фраз.) *йод рака* = скришно, потајно ; (фраз.) *йред рака* = предвреме, пред да се почне нешто ; (фраз.) *на своја рака* = на сопствена одговорност, своеглаво ; (фраз.) *носи на раце* некого = двори некого, угодува некому ; (фраз.) *осйане (како) без раце* = остане без можности ; (фраз.) *во ракавици* = претпазливо, со претерана учтивост, љубезност ; (лекс.) *се гребе* = зема од други наместо да купува ; (фраз.) *ӣройа/чука на враӣа* = се најавува, доаѓа ; (посл.) *Со лажица срка, (а) со ойашкаӣа очийе му ги вади.* = лошиот човек, и кога му правиш добро, си мисли како да ти врати со зло.

2.6. Раката како знак и орган за комуникација

25. Раката не претставува само орган кој служи за допир, за фаќање, земање и држење, за давање и примање, за удирање и за работа. Таа истовремено служи и како знак и изразно средство со кое човекот комуницира со другите луѓе. Човечкото тело реагира на внатрешните и на надворешните дразби и тие реакции претставуваат всушност израз на емоциите или движењата на душата што човекот ги чувствува. Науката што ги истражува телесните изразни форми на емоциите се нарекува *йайогномонија*. Телесните реакции претставуваат, според тоа, знаци преку кои човекот ги изразува своите емоции. Но, самите телесни реакции можат да се употребат и како изразно средство со кое човекот се користи за да им ги пренесе на другите значењата на емоциите со кои тие реакции се поврзани. На тој начин телото (преку гестовите

и мимиката) станува средство за комуникација со другите луѓе. И уште повеќе, телото како првостепен знак и изразно средство станува и симбол за изразување на содржини кои не се поврзани со телото. [1]

За најголемиот број фраземи или комуникативни единици обично мислиме дека се толку поврзани со гестовите што дури не можеме ни да ги одделиме од самите гестови. Така, на пр., ако ја земеме фраземата *йокажува враїа* некому, можеме да видиме дека најпрвин реакцијата се јавува како израз на внатрешната емоција на човекот, потоа реакцијата станува израз за емоцијата 'чувствува лутина кон некого и сака да го острани што подалеку од себе' и накрај, јазичниот израз станува форма која го предава значењето «брка, истерува некого», односно тој станува фразема. Значи, јазичниот израз станува затврднат израз кој пренесува одредено значење но кој сè уште има латентно двојство, односно може да се примени и како гест. Оваа група на единици можеме да ја наречеме **говорни единици-гестови.** Како говорни единици тие имаат различна функција во говорната интеркомуникација (на пр. функција на предикат во реченица која е говорен акт, функција на говорен акт во говорно дејствие итн.), додека пак како гестови тие имаат функција на комуникативни единици кои соодветствуваат на единици еднакви на или поголеми од говорните акти во говорната интеркомуникација.

Овие говорни единици, како и сите други, можеме да ги поделиме главно на две групи според тоа каква референтна вредност носат.

Позитивна референтна вредност имаат оние говорни единици за кои се смета дека упатуваат на референти (гестови кои изразуваат значење) кои се вреднувани позитивно од страна на говорителите на една говорна заедница. Такви се следниве единици :

---

[1] Pierre Guiraud многу убаво ја има опишано врската меѓу изразните форми на телото и јазикот во неговата книга : *Le langage du corps*, P.U.F., (coll. "Que sais-je"), Paris, 1980.

(фраз.) *(ги) трие раце(те)* = 1. е задоволен поради некоја успешна работа или добивка, 2. настојува да се стопли ; (фраз.) *(дочекува) со раширени раце* = (дочекува) пријателски, широкоградо ; (фраз.) *(ја) (по)дава/пружа/нуди (својата) рака* некому = помага некому ; (фраз.) *фаќа за рака* некого = покажува љубов, блискост ; (фраз.) *крева на раце* некого = фали некого, оддава признание некому ; (фраз.) *плеска со рацете* = аплаудира, поддржува некого ; (фраз.) *потапка по рамо* некого = изразува признание ; (фраз.) *се фаќаат за раце* = изразува чувство на среќа и задоволство ; (фраз.) *собира раменици* = е рамнодушен кон нешто, дава до знаење дека не знае нешто ; (фраз.) *става рака на чело* на некого = проверува температура; (фраз.) *стегна за рака* некого = дава знак за нешто ; (фраз.) *стисне/стегне рака* некому = се договара ; (фраз.) *удира со лакт* некого = опоменува некого да не зборува за некои работи ; (интер.) *Дај си ја раката* ! = 1. извик на воодушевување, 2. повикување на договор ; (интер.) *Го клал прстот на умот* = изразување став дека некој се замислил ; (интер.) *Горе рацете!* = повик за предавање ; (интер.) *Љубам раце !* = Искажување на почит кон дами ; (интер.) *Рака на срце !* = искажување гаранција дека некој е искрен ; (интер.) *Завржи си го на прстот*! = повик до соговорникот да не заборави нешто важно; (посл.) *Една рака и в море не може сама да се мие.* = човек не може сам да живее без помош од другите ; (посл.) *Клај си го прстот на умот и после проговори.* = човек треба добро да размисли пред да почне да зборува за да не тресне некоја глупост ; (посл.) *Врзи прст, за да бараш лек, та секоја баба ќе ти бае како што знае.* = често пати обичните луѓе знаат многу лекови и тие треба само да се бараат на вистинското место.

Негативна референтна вредност имаат оние говорни единици за кои се смета дека упатуваат на референти (гестови кои изразуваат значење) кои се вреднувани негативно од страна на говорителите на една говорна заедница. Такви се следниве единици :

(фраз.) *(од)мавне со рака* = изразува дека не се согласува со соговорникот ; (фраз.) *(си ги) крши прсти(те)* = е нервозен, има мака ; (фраз.) *брои на прсти* = не знае да смета на памет па

смета со помош на прстите ; (фраз.) *фрла ракавица* = предизвикува на двобој ; (фраз.) *игра со прстите на масата* = е нервозен ; (фраз.) *мафта/се заканува со прст* = се заканува ; (фраз.) *мие раце од* нешто = отфрла одговорност од нешто ; (фраз.) *покажува врата* некому = брка, истерува некого ; (фраз.) *покажува шипак* некому = одбива некому нешто револтирано ; (фраз.) *покажува со прст на* некого = обвинува некого ; (фраз.) *покажува со прст* некого = велича некого ; (фраз.) *прифаќа фрлена ракавица* = прифаќа повик на двобој ; (фраз.) *прогледува низ прсти* некому = е попустлив кон некого, се преправа дека не забележува ; (фраз.) *се обесува на врат* некому = се умилкува ; (фраз.) *се обесува на врат* некому = станува нечија голема грижа ; (фраз.) *укорува со прст* некого = префрлува некому нешто ; (фраз.) *врзе за прст* нешто = памти навреда или бес за да може да врати со иста мера ; (интер.) *Ме сврби раката/дланката* ! = закана за примена на физичка сила; (посл.) *Едната рака другата ја мие/Рака рака мие, а обете/ двете лицето/образот.* , (вар.) (посл.) *Едната рака ја мие другата, за двете да се бели.* = луѓето што прават злодела си помагаат едни со други за да ја симнат одговорноста од себе.

26. Чисто гестовната функција на раката е присутна во над 50 гестови, од кои тука ќе наведеме само два. Првиот е само гестовен : *Движење на раката, од отворена позиција на надвор во насока кон себе при што се спушта дланката со прстите кон земјата* = повикување некого да дојде кон говорникот, додека вториот е истовремено и придружен од вербален исказ : *Поминување со раката преку челото по хоризонтала со истовремено извикување :"До овде ми е !"* = изразување став дека на говорникот му е смачено од некого.

27. За одреден број единици може да се каже дека се многу повеќе поврзани со одредени општествени конвенции : (интер.) *Кога се кашла се тава рака пред устата* ! = Укорување на соговорникот (обично некој близок) дека треба да го почитува бонтонот за добро однесување ; (интер.) *Не чукај на отворена врата* ! = повикување до соговорникот да не изнесува тврдења што се веќе општопознати ; (фраз.) *крева рака* = (во училиште) дава до знаење дека знае нешто ; (фраз.) *крева два*

ирсша = 1. бара дозвола да праша 2. бара дозвола да земе збор ; (фраз.) *ја иобара ракаша* = бара за жена, нуди брак ; (фраз.) *разменува ирсшени* = се свршува ; (фраз.) *се крсши и со лева и со десна* = е многу изненаден ; (интер.) *Крсши се и илукни си в иазува коїа да видиш иијаница.* = искажување дека човек треба да се моли да не стане пијаница ; (посл.) *Од кој се крсши многу, чувај се.* = луѓето кои многу ги истакнуваат своите добродетели се опасни за другите ; (посл.) *Ако се крсши цел ден иред икона, иак си е шаа оросиија.* = расипаните луѓе, колку и да се преправаат, не можат да ги измамат другите ; (посл.) *Ако си борчлија, ирекрсши раце иред борчлијаша и моли се.* = оној што должи треба да биде понизен пред доверителот ; (посл.) *Најде црква кај да се крсши.* = искажување констатација дека некој не може да ги излаже соговорниците ; (посл.) *Ти ӣо крсшиш, шој ши ирди.* = има луѓе кои наместо да примаат совети им се потсмеваат на оние што ги даваат.

28. Постојат и такви единици кои се поврзани со одредени верувања : (вер.) *Како шшо си рабошиш чоек али седиш, шуку од ненадејно да ши се ировисни некој иајак на ракаша на некој ирс, заваишен со иајажина и ировиснаш удолу шоа било : некој ӣосшин ќе ши дојдел. (...) Ако се заини иајаӣо за женска рака, жена ќе ши биде ӣосшино ; а ако на машка рака, маж ќе ши биде ӣосшино!* = верување за доаѓање гости ; (посл.) *Сува рака кај фаши, сѐ ќе исуши.* = луѓето што должат и не го враќаат долгот не можат никогаш да се повратат ; (фраз.) *држи/сшиска иалци* = држи некому среќа ; (фраз.) *найрави чирибу чириба* (со гест и со говор) = искажува волшебна формула ; (интер.) *Да чукнам во дрво* ! = искажување на верување за бркање на злото ; (фраз.) *ӣледа на рака* = ја предвидува иднината според линиите на дланката ; (фраз.) *си илука во нокшише* = го брка/тера злото од себе ; (интер.) *Си илукна во нокшише, но судбинаша не можеше да ја одмине.* = искажување дека некој не можел да ја избегне судбината ; (интер.) *Ти како во нокши да си ӣледаш* ! = изразување став дека соговорникот доаѓа во за него поволен момент.

29. На почетокот од статијата ја дадовме енциклопедиската (денотативната) дефиниција на раката во која се

содржат четири признаци : еден класификаторен (надредениот поим «дел од човечкото тело») и три специфични: (еден дескриптивен «кој се протега од рамото па сѐ до прстите и ноктите» и два функциски «кој служи за фаќање и за допир»). За разлика од денотативната дефиниција која содржи семи кои ѝ помагаат да ги именуваме референтите, семиолошката дефиниција на раката содржи признаци кои служат како семиолошки фигури врз кои се градат единици со фигуративни значења. Семиолошките семи се многу важни за нашето поимање на светот и за нашата ориентација во општетсвото.

ЛИТЕРАТУРА

ВЕЛЈАНОВСКА, К. : *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик (со посебен осврт на соматската фразеологија)*, (необјавена докторска дисертација), Филолошки факултет, Скопје, 1998.

CASADEI, Federica : *Metafore ed espressioni idiomatiche*, Bulzoni editore, Roma, 1996, 496 p.

CHEVALIER, J. & GHEERBRANT, A. : *Dictionnaire des symboles, (mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres)*, Robert Laffont-Jupiter, Paris, 1982, (1 izd. 1969), 1060 стр.

GUIRAUD, Pierre : *Le langage du corps*, P.U.F., (coll. "Que sais-je"), Paris, 1980, 128 стр.

ЈОВАНОВСКИ, Апостол Поп : *Македонски народни пословици*, Издание на авторот, Скопје, 1971, 63 стр.

КАВАЕВ, Филип : *Народни пословици и гатанки од Струга и Струшко*, Институт за македонски јазик, Скопје, 1961, 189 стр.

Македонски народни умотворби. Том IV, книга 1 : Пословици, (во редакција на Х. Поленаковиќ, К. Пенушлиски), Кочо Рацин, Скопје, 1954, 302 стр.

ПЕНУШЛИСКИ, Кирил : *Пословици и гатанки*, Македонска книга, Скопје, 1969, 259 стр.

ПЕНУШЛИСКИ, Кирил : *Мелешевски фолклор IV*, МАНУ, Скопје, 1980, 431 стр.

PÕNT-HUMBERT, Catherine : *Dizionario dei simboli, dei riti e delle credenze,* Editori Riuniti, Roma, 1997, (1 изд. 1995), 259 стр.

Речник на македонскиот јазик (со српскохрватски толкувања), (редактор : Б. Конески, составувачи : Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматоски), Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков", Скопје, Том I-III, 1961-66, 519 + 595 + 606 стр.

ЦЕПЕНКОВ, Марко К. : *Македонски народни умотворби. Книга осма : Пословици. Поговорки, гатанки, клетви и благослови*, (редактирал : Т. Саздов), Македонска книга, Скопје, 1972, 343 стр.

ШАПКАРЕВ, Кузман А. : *Одбрани страници* (приредил : М. Китевски), НИО „Студентски збор", Скопје, 1989, 237 стр.